

О СМРТИ БЛАЖА БОШКОВИЋА

(Уз осамдесету годишњицу)

Историчари знају, случајно или намјерно, да буду неми-лосрдни према догађајима и људима који нијесу одговарали званичној политици неког времена, без обзира на стварни значај и улогу те личности у неком пресудном моменту за судбину једног народа.

У овом тексту биће ријечи о многим још неразјашњеним загонеткама у вези са смрћу Блажа Бошковића у првим данима рата Краљевине Црне Горе против Турске 1912. године.

Блажо Бошковић, командант II дивизије Зетског одреда, који је (одред) био одређен да напада на Скадар 1912. године, несумњиво је маркантна личност свог времена. Зато, и поред тога што о његовој мистериозној смрти од прије 80 година фактички нема никаквих званичних докумената, мислим да је вриједно покушати скренути пажњу на неке околности око његове смрти, макар као подстицај за додатне истраживачке напоре људи којима је историја струка. Јер, у сваком случају, његова смрт је коштала Црну Гору огромних, непотребних жртава око Скадра — то је мишљење које сви једногласно заступају.

Познато је да о његовој погибији нема „праве истине“, нити званичних ни писаних докумената, осим неувјерљивих „свједочења“ лица која су га пратила тога кобног дана, као ађутанти (Ивановић, Кркељић), о чему ће даље бити ријечи, те казивања и писања оних који су наводно били у непосредној близини мјеста његове погибије. Без обзира на његове исказе да је Блажо Бошковић извршио самоубиство, у црногорском народу је остало вјеровање да је ријеч о убиству а не о самоуби-

ству. Посебну сумњу изазива тајна сахрана Блажа Бошковића, без љекарске и судске комисије, затим чињеница да нема службеног извјештаја о оружју које је наводно употријебљено за самоубиство (а које је, узгред, и нетрагом нестало), као и изјаве о броју и мјесту рана на тијелу. Штура новинска вијест објављена неколико дана након смрти је фактички једино службено обавјештење о смрти Блажа Бошковића. А зар се могу узети као званични докуменат цетињске новинарске вијести, које чак објавише да је Блажо био болестан и да се у последње вријеме тешко кретао (без икаквог документа о његовој болести), а Крунски савјет Ц. Горе, управо тада га именује за команданта главних снага за напад на Скадар! Парадокс... зар не!?

Цивилне и војне власти Краљевине Црне Горе нијесу о том догађају саопштиле било шта, иако се радило о смрти једног од најистакнутијих војних заповједника и Црногораца тога времена, што је случај без преседана не само у црногорској историји.

Ради разумијевања мојег убјеђења да овај случај и сама личност Блажа Бошковића завређују неупоредиво већу пажњу и научноисторијске и укупне јавности, ево нешто података о његовој личности и животном путу.

Блажо Бошковић је син чувеног црногорског јунака Баја Бошковића, команданта Бјелопавлићке бригаде, сенатора и личног савјетника књаза Николе, а унук Вида Бошковића, Његошевог сенатора и сарадника Валтазара Божишића у припремању Општег имовинског законика за Црну Гору.

Рођен је 1860. године на Оријој Луци код Даниловграда, гдје је завршио основну школу. Потом одлази на Цетиње, гдје похађа официрску школу, као питамац књаза Николе. Био је оличење мушкости у сваком погледу: стасит, мрка лица, оштрог погледа, бистрог ума, громког гласа, изразити говорнички дар. Све су га те особине чиниле омиљеним међу Црногорцима његовог времена, код којих је важио као човјек који у свему предлачи. Једини ауторитет за њега био је и остао књаз Никола: „Ја у свему само слушам мога Господара“

Бројна су истинита казивања о Блажу Бошковићу. Ево неких:

— Блажо Бошковић је једини Црногорац одликован Обилића медаљом, коју је добио у 17. години живота за показано јунаштво у борби на Вучјем долу 1876. године. У тој бици шеснаестогодишњи Блажо Бошковић је једини из Петрушинског батаљона одбио да се повуче са положаја приликом једног продора Турака. Када су га командант батаљона и неколико одабраних ратника укорили због непоштовања наредбе, Блажо је одговорио: „Ја сам замијенио мога дједа који због старости није могао да се бори. Он ме учио да се слобода не брани окретањем

леђа непријатељу него његовим задржавањем и коришћењем тренутка за напад“. Потом је младић повикао: „Јуриш, браћо, побједа је наша!“, чиме је не само осоколио све остале борце, већ и тако изненадио Турке да су се дали у бјекство и безглаво повлачење. То су били знаци који су претсказивали свијетлу будућност једног изузетно храброг човјека.

— Међутим, све до 1912. године није било ратовања с Турцима. Због тога је Блажо Бошковић своју храброст постепено претварао у неприкосновену гордост и чврстину управљањем војском. Књаз Никола му је 1890. године додијелио чин перјаничког капетана. О томе какво је било говори и прича о његовом односу са књажевим тастом, чувеним војводом Петром Вукотићем. Прије него што је Блажо заузео мјесто перјаничког капетана, код Књаза се улазило како је и кад је ко хтио, без најаве а посебно војводе, сердари и командири. Пошто је Блажо у томе видио могућу опасност за безбједност књажеве породице, предложио је Господару да се изда наредба о обавези претходног пријављивања посјетиоца дежурном перјанику, који би пријаве прослиједио Господару, а овај одлучивао о својим сусретима са посјетиоцима. Књаз се сложио, с тим што та ограничења нијесу важила за војводу Петра. Блажу се није допао тај изузетак, с обзиром на околност да су војводу морали све вријеме опслуживати два перјаника, а за вријеме посјете Господару нико се осим њега није смио служити степеницама којима се он попео до Господареве одаје. Кад он уђе у двор, сваки перјаник је морао да се укочи на мјесту на коме се затекао. Исти поступак је важио и приликом његовог изласка. Једном приликом, примјетивши да наилази Војвода, Блажо ипак крену низ степенице њему у сусрет, Војвода покуша да га заустави чибуком од симсије, али Блажо у пролазу одгурну не само чибук већ и Војводу, тако да је овај изгубио равнотежу и пао. Направила се узбуна. Блажо и перјаници унијеше војводу у књажеву резиденцију. Увријебени Петар Вукотић императивно је тражио од књаза да отпусти „Бајовог галијота“, што овај и учини. Војвода је и даље долазио на двор и послије извјесног времена је упитао Књаза: „Господару, ће је онај син Баја Бошковића те је овђе био командир перјаника?“ „Ено га на Орјој Луци, како си ми ти рекао, војводо“, одговори Књаз. „Боље га опет зови да дође ће је и био, јер ти је овај двор празан кад не видим оног делију“, Књаз га послуша и опет постави Блажа за команданта перјаника.

— За вријеме такозваног „црногорског клуба“ изузетно је запажено неуморно агитовање за Господара од стране Блажа Бошковића по свим тадашњим црногорским капетанијама. Владало је увјерење да је управо активност Блажа Бошковића била одлу-

чујућа за онемогућавање покушаја устоличења за господара Црне Горе престолонаследника књаза Данила, наводно у име демократије, иако је још жив стари господар. Ова је активност Блажу Бошковићу трајно учврстила положај код Господара.

— Када је 1910. године Књаз Никола проглашен за краља, одржавала се тим поводом свечаност на Обилића пољани. Да би све изгледало грандиозно, свако је црногорско племе требало да пошаље 300 до 500 бираних војника. Ешалони су били поређани према плану војног министра Митра Мартиновића и команданта сердара Јанка Вукотића. Пошто су Бјелопавлићи били постављени на пето мјесто, незадовољни Блажо Бошковић је самовољно своје војнике премјестио на чело парадног строја. Старјешине осталих ешалона су се незадовољно погледивали, али нико није имао храбрости да што приговори Блажу, него су се пожалили сердару Јанку. Јанко је приговорио за овакав поступак Блажу, али овај није промијенио своју одлуку ни на интервенцију Митра Мартиновића, који га је за то пријавио господару. Блажо се код Господара оправдао овим ријечима: „Мени то мјесто припада, Господару, ако не и по јунаштву, а оно по азбучном реду — Блажо Бајов Бошковић, бригадир бјелопавлићке бригаде”. Господар се насмијао и остало је по Блажовој одлуци.

— Међу експонатима Државног музеја на Цетињу налазе се и токе Блажа Бошковића, на којима стоји урезан монограм БББ БББ.

— Када је именован за команданта II дивизије, Блажо је предложио Господару да га на мјесто команданта Бјелопавлићке бригаде замијени Агица Лакић, артиљеријски официр, врло паметан и богат човјек, а не ниједан од четири врло истакнута команданта из батаљона Бјелопавлићке бригаде. Било је то загорно многим Бјелопавлићима, па ће му његови рођаци поставити питање (други нијесу ни смјели) зашто умјесто Агице не предложи за команданта бригаде једног од најљепших црногораца тог времена Богића Радовића, сина чувеног јунака и командира Мартинићко-брајовићког батаљона Јовице Маркова Радовића, којег је и сам књаз отпјевао у пјесми „Бој на Тријепчу“, као великог јунака. А Блажо ће њима: „Ја сам мислио да сте ви паметнији. Јер треба да знате: Да сам Господару предложио Богића, ту неби било поговора, али тада бригадирство више нико не би могао да скине са његовог братства. А Агица је само један мудар и паметан човјек и сигурно ће бригаду мудро водити.” Дакле, стало му је било да се бригадирство врати на кућу Бошковића, а да је за бригадира именован Богић Јовичин Радовић — то би било доведено у питање.

Сад ћу да прећем на оно што сам још давно осјећао за обавезу да о овом човјеку и његовој судбини пишем на основу онога што сам слушао од угледних људи његових савременика, прочитао у фељтонима или исказима разних личности па и на

основу пјесме Радована Бећировића, за коју лично мислим да је језгровит, потресан и у основи истинит приказ погибије Блажа Бошковића „ко га уби не смије се рећи“. Кад све то саберем, долазим до закључака да је Блажа „убило“ то што је велики углед и поштовање био стекао код Господара и црногорског народа, и то преданом и вјерном службом и његовањем најљепших особина црногорског јунаштва (слободарство, чојство, родољубље). То је схваћено као озбиљна пријетња за његов престиж и моћ на двору, поготово за случај успјеха Зетског одреда у походу на Скадар под руководством Блажа Бошковића.

Као цијењени и поштовани командант и човјек, Блажо Бошковић је изабран у Крунски савјет Црне Горе за рат против Турске 1912. године. Тада је разрађиван план напада на Скадар, а Блажо је именован за команданта најјачег — Зетског одреда, чији је задатак био директни напад и заузимање Скадра. С његовим именовањем на сједници су се сложили сви чланови: војвода Божо Петровић, предсједник владе Митар Мартиновић са члановима владе, војвода Илија Пламенац, сердар Јанко Вукотић, сердар Раде Пламенац и остали чланови Савјета. По једној верзији, са овим именовањем се једино није сложио сам Блажо: „Господару, ја бих желио да ме поставите за команданта Источног одреда, да са њим ослободим Метохију и да дођем у мој Дукафин, одакле ми је и поријекло“. „Блажо, Блажо“ — рећи ће Господар „мени сада треба Скадар, а ја ни у ког немам већег уздања ни повјерења до у тебе. Па кад Скадар заузмеш, продужићеш за Призрен, нашу стару пријестоницу. Ослободићеш Дукафин, а ја ћу те именовати за Скендер Бега Бана“. Овој се одлуци нико није супротставио. Команданти су се потом разишли — Митар Мартиновић са Јужним сектором према Бару, Блажо Бошковић према Подгорици, а Јанко Вукотић према Санцаку.

Међутим, Војвода Божо Петровић са већим бројем истомишљеника, који није подносио Блажа због његове храбрости и бојао се његовог успјеха у остварењу задатка који је био постављен пред Зетски одред као најјачи одред црногорске војске, у суштини се није сложио са том одлуком. Он је искористио свој велики утицај на Краља и успио га наговорити да умјесто Блажа за команданта Зетског одреда постави престолонаследника Данила. „Господару, како чоче не именова за команданта једног од синова, но их остави без икакве важне одлуке у овом великом подухвату, у рату с Турцима. Постави Данила умјесто Блажа, јер ће нам Блажо загорчати живот кад заузме Скадар“. „А како ћу ја сам то да саопштим Блажу, кад о томе није било ријечи ни приликом његовог реаговања на Крунском савјету, када је тражио да га умјесто Јанка поставим за команданта Источног одреда?“ Ипак, притисак на краља је био тако велики да се он ипак одлучио да Данила именује за команданта Зет-

ског одреда, а Блажа вратио на дужност команданта друге дивизије.

Како је ову краљеву одлуку Блажо прихватио — о томе нема потпуно поузданих свједочанстава. Ипак, неспорно је да је Блажо сачекао књаза Данила у Подгорици, када је овај дошао да преузме команду, и заједно са њим је у „кароцама“ дошао у Загорич, гдје се налазио Зетски одред. Обојица су са кароце одржали говоре. Савременици тврде да је посебно Блажов говор изазвао одушевљене покличе код војника. Због тога су апсолутно неистините тврдње да се наводно увријебени Блажо оглушио о позив књаза Данила и није га сачекао у Подгорици, већ самовољно са дивизијом пошао напријед.

Интересантно је овдје истаћи познату тврдњу војводе Божја Петровића да се Блажо наводно убио због краљеве одлуке да му одузме команду над Зетским одредом. Таква тврдња могла би се схватити као логична само у случају да се Блажо убио онда кад је добио декрет о смјењивању. Међутим, Блажо је након смотре у Загоричу повео своју дивизију ка Дечићу и на челу Бјелопавлићке бригаде стигао на ријеку Цијевну. Ту је у сумрак добио извјештај да му је колона Бригаде прекинута, тј. да је два батаљона „неко“ зауставио на мјесту концентрације. Ни тада се Блажо није „убио“, него се вратио да лично види ко се то усудио да му прекине колону којом он командује. Савременици тврде да је тада рекао да зна ко је то урадио и да је команданту бригаде Агици Лакићу када га је замолио да он пође и види о чему се ради, Блажо рекао „А ти, мој Агица, тамо ништа не би урадио, јер је мене она поган од књаза Петра колону прекинула. Само ја то могу ријешити и видјет зашто дира у моју војску“.

Ако се опет вратимо на тобожње самоубиство, не може а да се не постави питање: Зашто се Блажо Бошковић није убио при том повратку, када је, након што му је (по писању Марка Рашовића), наводно саопштено да су два батаљона Бјелопавлићке бригаде заустављена јер он није потписао диспозицију за напад, изговорио: „Е мог црног образа“? Напротив, он је стигао до оба заостала батаљона и лично наредио трубачу да им свира збор и покрет. За сваког објективног посматрача у таквом контексту звуче апсолутно неубједљиво тврдње да се тек након издавања ове наредбе Блажо латио свог револвера и сасуо у себе неколико метака (црногорски револвер је пиштољ на коло и са самојединачним окидањем). За сваког познаваоца оружја више је него неувјерљива тврдња, да ма ко, па био и такве мушке снаге какву је имао Блажо Бошковић, може из револвера испалити у своја прса од 3 до 5 метака!

Но, наставимо анализу онога што су „очевници“ свједочили о начину „самоубиства Блажа Бошковића“. Кркељић, ађутант

књаза Петра, као очевидац, тврди да је Блажо Бошковић у његовом присуству и присуству свог ађутанта Настадина Ивановића испалио 3 метка у себе и пао са коња преко неке оближње меће. Међутим, по тврђењу Настадина Ивановића Блажо се од њега одмакао 40—50 метара на коњу, па испалио у себе 4—5 метака, а када му је он притрчао нашао га је како виси о седлу низ коња с револвером у руци. Питање је: Шта је лични ађутант Блажа Бошковића радио тих 40—50 метара далеко од свога команданта, када се зна шта пропис каже о мјесту ађутанта?

Неувјерљивост оваквих тврдњи појачава и исказ о наводном наређењу књаза Петра да погинулом нико не смије прићи. Таква наредба, уколико је икада издата, једино је могла имати смисла и оправдања ако је имала за циљ чување датога стања на лицу мјеста и ствари погинулог Блажа од евентуалног отуђивања или пак од уништавања трагова догађаја за службену истрагу. Међутим, општепознато је да мјесто „самоубиства“ никада није не само службено него ни укупно тачно идентификовано, нити су икада пронађени Блажов револвер, сабља и друге личне ствари. Како се све то могло догодити упркос овакве наредбе једног од црногорских књажева, — и то издате на лицу мјеста — тешко је објаснити. Утолико је увјерљивији закључак из текста К. Булатовића објављеног у „Побједи“, да је „дугачка пушка Петровића“.

Уза све ово ваља подсјетити и на више исказа да се књаз Петар те вечери веома интересовао о томе гдје се налази Блажо Бошковић, и то код команданта једне артиљеријске јединице у Блажовој дивизији. У том склопу је чудна и изјава ађутанта Кркељића (лични ађутант књаза Петра) да су одмах након Блажове смрти „он и Књаз, руку под руку отишли код Милутина Вучинића, команданта пиперске бригаде да му саопште тужну вијест да више нема Блажа Бошковића“ Коначно, апсурдност верзије о самоубиству потврђују и ријечи ађутанта Ивановића да је одмах након самоубиства Блажо висио са сасвим мирног коња. Дакле, не само што пуцњи нијесу узнемирили коња него је он стајао миран и док је низ њега висила таква мртва грдосија какав је био Блажо Бошковић!

Мислим да је веома интересантно и то да је Блажо „самоубиство“ изабрао баш мјесто код шатора књаза Петра, гдје се и чуо жучни разговор (послије свирања трубе за покрет она два батаљона Бјелопавлићке бригаде) између њих двојице због прекида колоне. А било је ту и других тешких ријечи... а онда су тек услједили пуцњи од којих мртав паде славни командант. Од свог оружја, које нико јавно не приказа послје његове погибије, или пак од оружја које му је намијењено од стране зајвереничке групе са књазом на челу?

Ово су само неке од појединости због којих већ тада нико у Црној Гори није вјеровао да се Блажо Бошковић сам убио.

Напротив, било је доста раширено мишљење да је његова смрт плод Петрове и дворске завјере, уз помоћ једног броја команданата бригада и поменутих аџутаната. Иако је врло вјероватно да Краљ није у томе учествовао, нити био упознат са овом завјером, не може а да се не изрази чуђење, посебно кад се има у виду његова дугогодишња веза и пријатељство са Блажом Бошковићем, како да он о његовој смрти никада није проговорио. Још више чуди то што о смрти тако истакнутог команданта није било званичне истраге и извјештаја, нити су влада или министарство вршили било какву страгу.

Надам се да сам овим текстом скренуо пажњу и на ове несхватљиве поступке војних и других власти у Црној Гори у вези са смрћу Блажа Бошковића, као и на неувјерљивост тврдње да је Блажо извршио самоубиство. Ближе је логици закључак да се у ствари радило о његовој ликвидацији, о завјери и војним и другим врховима тадашње Црне Горе. Онима који су покушали да сакрију праву истину о том догађају то иде на част и на образ. Њихове клевете не умањују углед и херојство Блажа Бошковића.

Било би ми драго ако би овај мој текст значео макар и мали допринос да се одшкрине вео са ове мистерије. А црногорски народ има право да тражи и да сазна праву истину о овом догађају, поготово с обзиром на његове посљедице у виду трагичне епопеје црногорске војске на Скадру.*

Драгутин С. Филиповић